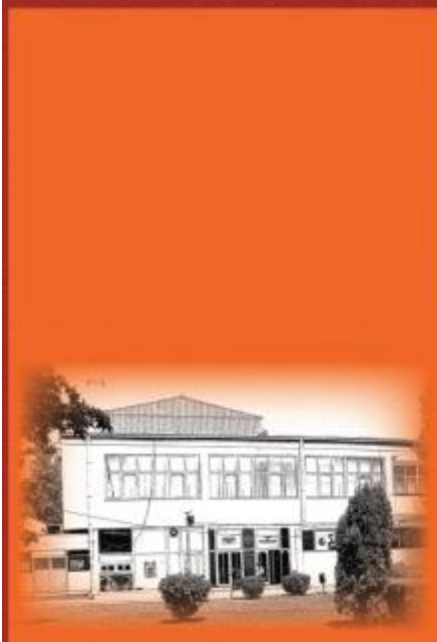

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

UDK:378 (497.7)

ISSN: 1409-9187

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
YEARBOOK**

2021

ФАКУЛТЕТ ЗА
ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ГОДИНА 10

VOLUME X

**ГОДИШЕН ЗБОРНИК
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
YEARBOOK
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCE**

За издавачот/ For publisher
Проф.д-р Емилија Петрова Горгева

Издавачки совет

проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Миско Цидров
проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Емилија Петрова Горгева

Editorial board

Prof. Blazo Boev, Ph. D.
Prof. Liljana Koleva Gudeva, Ph. D.
Prof. Misko Dzidrov, PhD
Prof. Dejan Mirakovski, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgeva, PhD

Редакциски одбор

проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Снежана Мирасчиева
проф. д-р Снежана Јованова Митковска
проф. д-р Емилија Петрова Горгева
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Никола Смилков
проф. д-р Виолета Николовска
проф.д-р Трајче Стојанов
проф.д-р Деспина Сивевска
проф. д-р - Ирена Китанова
проф. д-р Билјана Митевска Попевска
проф. д-р Даниела Коцева

Editorial staff

Prof. Snezana Stavreva Veselinovska, PhD
Prof. Sonja Petrovska, PhD
Prof. Snezana Mirascieva, PhD
Prof. Snezana Jovanova Mitkovska, PhD
Prof. Emilija Petrova Gorgeva, PhD
Prof. Blaze Kitanov, PhD
Prof. Nikola Smilkov, PhD
Prof. Violeta Nikolova, PhD
Prof. Trajce Stojanov, PhD
Prof. Despina Sivevska, PhD
Prof. Irena Kitanova, PhD
Prof. Biljana Mitevska Popevska, PhD
Prof. Daniela Kocева, PhD

Главен и одговорен уредник /

проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска

Managing editor

Prof. Snezana Stavreva Veselinovska, PhD

Технички уредник

доц. д-р - Верица Јосимовска

Editor in chief

Docent Verica Josimovska, Ph.D.

Јазично уредување

Даница Гавриловска-Атанасовска
(македонски јазик)
Снежана Кирова
(англиски јазик)

Language editor

Danica Gavrilovska-Atanasovska
(Macedonian)
Snezana Kirova
(English)

Техничко уредување

Славе Димитров

Technical editor

Slave Dimitrov

ISSN 1409-9187

Редакција и администрација
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А
п. факс 201, 2000 Штип
Р. Македонија

Address of the editorial office
Goce Delcev University – Stip
Faculty of philology
Krstе Misirkov 10-A
PO box 201, 2000 Štip,
R. of Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Трајче Стојанов СВ. КЛИМЕНТ КАКО ДЕЛ ОД ПРЕДИСТОРИЈАТА НА МАКЕДОНСКАТА ФИЛОСОФИЈА	5
Вioleta Николовска СВ. КЛИМЕНТ – УЧИТЕЛ И УЧЕНИК	17
Снежана Мирасчиева ТАМУ КАДЕ ШТО СЕ СРЕКАВААТ ТРАДИЦИЈАТА И СЕГАШНОСТА	21
Стојко Стојков СВЕТИ КЛИМЕНТ – УЧИТЕЛ НА МНОГУ НАРОДИ	29
Оливер Цапков КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ - ПРВИОТ СЛОВЕНСКИ ПРОСВЕТИТЕЛ И УЧИТЕЛ НА МАКЕДОНСКИОТ НАРОД	39
Снежана Ставрева Веселиновска ПРИМЕНА НА WEB-АНИМАЦИЈА ВО НАСТАВАТА ПО БИОЛОГИЈА И ПОТТИКНУВАЊЕ НА МИСЛОВНИТЕ СПОСОБНОСТИ КАЈ УЧЕНИЦИТЕ ВО ПРОЦЕСОТ НА УСВОЈУВАЊЕ НА БИОЛОШКИТЕ ПОИМИ	45
Јованка Денкова ЗА ТАГИТЕ И СТРАВОВИТЕ ВО ДЕТСКИОТ СВЕТ (Осврт кон романот „За мајките, за нотиите и за бубачките“ од Јасминка Петровиќ)	61
Данела Копева ЦРКОВНАТА ПРОСВЕТИТЕЛСКА И ПЕРИОДБЕНИЧКА ДЕЛНОСТ	73
Томислав Таневски МУЗИКАТА КАКО КРЕАТИВНА ТЕРАПИЈА	79
Оливер Цапков ПРОПАГАНДАТА НА „КОЛО СРПСКИХ СЕСТАРА“ ВО ШТИП	89
Драгана Кузмановска, Снежана Кирова, Биљана Иванова ВКЛУЧУВАЊЕ НА ФРАЗЕОЛОГИЗМИТЕ ВО РАНОТО ДЕТСТВО – КЛУЧ ЗА УСПЕХ ПРИ УСВОЈУВАЊЕТО НА СТРАНСКИОТ ЈАЗИК	97

РЕЦЕНЗИЈА

од проф. д-р Снежана Ставрева Веселиновска	105
--	-----

ЗА ТАГИТЕ И СТРАВОВИТЕ ВО ДЕТСКИОТ СВЕТ
(Осврт кон романот „За мачките, за нотите и за бубачките“
од Јасминка Петровиќ)

Јованка Денкова
Филолошки факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
jovanka.denkova@ugd.edu.mk

Апстракт. Во оваа научна статија се осврнуваме кон еден роман за деца и млади од богатото творештво на српската писателка за деца – Јасминка Петровиќ. Романот, насловен како Осврт кон романот „За мачките, за нотите и за бубачките“ е конципиран како збирка која ја сочинуваат три раскази, кои меѓусебно не се поврзани и кои може да се разгледуваат и толкуваат и одделно. Носители на дејството во трите раскази се три различни деца, чии судбини не се никако поврзани, но обединувачка нишка се нивните психолошки состојби по некаква претрпена загуба, а пред сè, надворешните манифестации на таа состојба и начинот на кој децата се соочуваат со неа и ја победуваат.

Клучни зборови: роман за деца, родители, семејство, Јасминка Петровиќ.

ABOUT SADNESSES AND FEARS IN THE CHILDREN'S WORLD
(Review of the novel "About cats, musical notes and bugs" by Jasminka Petrovic)

Jovanka Denkova

Faculty of Philology, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
jovanka.denkova@ugd.edu.mk

Abstract: In this scientific article we refer to a novel for children and youth from the rich work of the Serbian children's writer - Jasminka Petrovic. The novel, entitled Review of the novel "About Cats, Musical Notes and Bugs" is conceived as a collection of three stories, which are not interrelated and which can be considered and interpreted separately. The bearers of the action in the three stories are three different children, whose destinies are not connected at all, but the unifying thread is their psychological states after some loss, and above all, the external manifestations of that state and the way the children face it and win.

Kew words: novel for children, parents, family, Jasminka Petrovic.

Вовед

Јасминка Петровиќ е исклучителна писателка за деца и млади. Впечатокот недвосмислено се наметнува кај читателот уште по прочитот на една единствена нејзина книга.¹ За книгата за која во оваа прилика ќе говориме, „**За мачките, за нотите и за бубачките**“, кажано е дека е една „од најпоучните книги за проблемите на децата во модерното општество и инклузија на децата со посебни потреби [17].

Книгата е конципирана како збирка која ја сочинуваат три раскази, кои меѓусебно не се поврзани и кои може да се разгледуваат и толкуваат и одделно. Носители на дејството во секој одделен расказ се три деца – Маја, Свезда и Милан [16]. Веќе самата илустрација на корицата на книгата, изработена од Добросав Боб Живковиќ, ни ја открива сликата на една станбена зграда со три осветлени прозорци кои врамуваат три детски фигури, или како што се вели: „Ако сирнеш низ трите прозорци, ќе дознаеш зошто Маја е тажна, на што се радува Свезда и од што се плаши Милан. Пред тебе ќе се отвори нова галаксија и Стара планина. Ќе откриеш како звучи еден бибер-акорд и зошто во некои соби секогаш е мрак. Ќе се зборува за мачките, нотите, бубачките и радосните моменти [16].

За романот

Првата прозорска рамка го пренесува читателот не во топлината на семејниот дом, на што асоцира илустрацијата од корицата, туку среде гратскиот сообраќаен метеж низ кој маневрира автомобилот на Маја и нејзината мајка. Среде потребата од голема концентрација на мајката, Маја започнува една навидум невина и случајна конверзација. Имено, Маја изјавува дека се чувствува како вонземјанин. Дали некогаш сте помислиле дека животинчето на соседите или, пак, бабичката од првиот кат дека е вонземјанин? Не сте единствени. Ете, веќе толку време се труди да се објасни со мајка си дека баба Цена и нејзината мачка се вонземјани. Ама навистина, па која обична мачка има зелена боја?! [16]. И, не само тоа. Како што некогаш Малиот принц на Егзипери констатираше дека „возрасните, безмалку се чудни“, така и малата Маја ќе констатира дека: „луѓето се досадни“ (читај: возрасните!), особено оние: „што имаат зелени очи, постојано стојат на прозорецот и викаат по децата и гулабите“ (8), мислејќи на комшивката баба Цена и нејзината сива мачка со зелени очи. Малата Маја, која очигледно ја мачи нешто друго, го започнува разговорот со мајка си, очигледно со тенденција да ѝ противречи во сè. Нарацијата почнува од навидум невин разговор за мачката на комшивката, за да се поврзе со вонземјаните: „...ти си досадна“ (9); „не си ме родила ти... мене ме роди татко ми“ (10-11), а кратко потоа, Маја го открива и она што навистина ја мачи: „Сакам да ми кажеш кај е татко ми!...-Татко ти е на небото...Меѓу свездите...Тој постојано те гледа...и те чува (11). Во тој миг и читателот дознава за отсутниот/починатиот родител/татко на Маја: „Од една тешка болест за која сè уште не постои лек. Но, научниците вредно работат и верувам дека еден ден ќе пронајдат лек и за таа, но и за многу други тешки болести“ (21).

Интересна е еволуцијата на размислувањето на Маја, која првично се дистанцира од мајка си, заедно со мртвиот татко, чувствувајќи се дека тие двајца припаѓаат на

¹ Јасминка Петровиќ (Белград, 1960) е српска писателка за деца и млади. За својата работа е многупати наградувана. Нејзините книги (*Училиште, Секс за почетници, Бонтон, Како да станете и да останете глупави, Ова е најлошиот ден во мојот живот, мајки, Сакам дома, Сè е во ред, Долина на виножитото, Паметна книга за мама и тато...*) се преведени на речиси триесет јазици. Јасминка Петровиќ студирала шпански јазик и литература. Таа беше уредник на тинејџерската емисија Двесте од градот (Радио Пингвин). Пишувала за многу списанија (Тик-Так, Велико дворство, Политикин Забавник, Хупер, Детски права и други). Таа го уредуваше National Geographic Junior на српски. Учествува во различни програми и проекти кои ги поттикнуваат децата и младите да читаат, да бидат креативни, да размислуваат критички и да бидат толерантни.

далечна галаксија, за да дури и ја негира својата поврзаност со мајката воопшто: „...не си ме родила ти... Мене ме роди татко ми (9-10). Се разбира, мошне трпеливо, мајката се обидува да ѝ објасни: „Злато мое, мајките раѓаат деца. Знаеш, тато и јас бевме пресреќни кога се роди ти... Двајцата сакавме баш вакво девојче, паметно, убаво и добро... кога се роди ти, беше преубав пролетен ден. Беше мај, па затоа ти дадовме име Маја. Затоа си толку полетна, весела...“ (21); „И тебе многу те сакаше тато, најмногу на целиот свет! Ти секогаш ќе бидеш неговото цвеќенце, неговата пеперуга, неговото колаче!“

Постои општа согласност дека постои одреден сет на емоции кои имаат тенденција да се појават кај деца кои доживуваат смрт на еден од нивните родители. Овие реакции вклучуваат несвесно, а понекогаш и свесно негирање на реалноста на смртта на родителот; еден скрининг на сите афективни реакции поврзани со смртта на родителот укажуваат на значително зголемување на идентификацијата и идеализацијата на мртвиот родител; намалување на самодовербата; чувство на вина; и постојани несвесни фантазии за постојана врска или повторно обединување со мртвиот родител. Овие одговори се смета дека укажуваат на избегнување на прифаќањето на смртта на родителот и потребата да се направи радикална реорганизација во особините кои му се даваат на посакуваниот предмет [10]. Кај детето се забележува еден момент кој е вообичаен за оние кои тагуваат по некој близок, а тоа е моментот на негова идеализација преку рефлексija и будење на спомените: „Татко ми никогаш не викал по децата и гулабите. Тој е од сосема различна галаксија од онаа на баба Цена.“ (17); „...татко ти зборуваше само ноќе, во сон...-Тој се преправаше пред вас луѓето, затоа. Кога ние двајцата бевме сами, уста не затвораше. Зборуваше без престан и дење и ноќе.“ (20). Всушност, во основата на ова однесување на Маја е чувството на напуштеност од страна на татко ѝ, кој неизмерно ѝ недостига, што води кон намалена самодоверба [12]: „Ама затоа тато ме остави мене? – Не те остави. – Ме остави!“ Сето тоа води кон свртување кон она што ѝ преостанало – мајка ѝ. Оттука, на ова се надоврзува и чувството на страв од загуба на единствената блиска личност која ѝ преостанала во животот - мајката, што ја принудува да го постави (за неа) егзистенцијално важното (и страшно!) прашање: „Мамо, а дали и ти ќе умреш?“ (22)

Стравот од губење на мајката, кај малата Маја потекнува и од фактот што со минување на времето, кај неа полека избледуваат сликите од таткото, иако таа за нив грчевито се држи: „Мамо, а какви очи имаше тато? – Исти како твоите. – Не е точно! – Што не е точно? – Тато имаше зелени. – Маја, тато имаше кафеави очи. Зар не се секаваш?“ (17); „А што ако го заборавам? – Нема да го заборамиш... Секогаш ќе се секаваш на него! Секогаш.“ (27)

Студиите на детските психолози Дајан Бекер и Фејт Марголин откриваат како преживеаните родители често се обидуваат да им помогнат на своите деца да се прилагодат на загубата на другиот родител со тоа што не ја споделуваат со нив реалноста на смртта. Додека сите родители во овие студии ги поврзуваат своите чувства на болка и загуба со своите врстници, таквите чувства ги сокриваат од нивните деца, што води кон негирање на реалноста/смртта и кај децата [11]. И во овој расказ од книгата на Јасминка Петровиќ детето ја знае реалноста, знае дека и самата на моменти се самозалажува за постоењето на таткото во друга галаксија: „Секогаш ме лажеш нешто! Не е фер!“ (23); „Пак лажеш! Ти секогаш лажеш! Татко ми не е во друга галаксија! Татко ми умре! Слушнав кога ѝ рече на баба Цена дека одиш на гробишта“ (24). И тогаш кога и мајката ќе ги разоткрие своите чувства: „Злато, во ред е да си тажна, исплачи се ! И јас плачам кога сум тажна! Ние сите те сакаме“ (23), настапува соочувањето: „Сакам и мене да ме однесеш на гробишта...- Деца не одат на гробишта... Таму луѓето плачат... На гробиштата има премногу тага. Децата треба да одат на весели места.“ (24-25)

Желбата на Маја да го посети вечното почивалиште на татка си, всушност е одраз на нејзината желба да оствари конекција со него. Во романот ни се открива и колкава е улогата на родителот кој останал во животот на детето [5]. Како што може да се види, во расказот „За мачките“ мајката (која не е именувана), има трпение додека вози низ сообраќајниот метеж да одговара на многубројните прашања на ќерката: „Татко ти е на небото...Меѓу ѕвездите...Тој постојано те гледа...и те чува“ (11), без при тоа да ги сокрива своите емоции: „Јас сум една обична, најобична мајка на која ѝ тече носот додека плаче“ (14); „Маја, и мене ми е тешко да живеам без него. Многу ми недостига..“ (13) Таа ја разубедува Маја да не се грижи дека ќе ја изгуби, но ѝ претставува и една светла, позитивна слика од идниот живот кој таа ќе го има. Исто така, таа е и мајка која настојува да го заштити чедото од моментите на тага, заради што се имплицира дека таа и скришно оди на гробишта, без при тоа да биде свесна дека тоа создава збунетост и страв кај Маја, што ќе резултира со директно конфронтирање со мајката. Климан вели дека вината, лутината и анксиозноста се дел од тагувањето, затоа што децата честопати чувствуваат голема вина и замислуваат дека можеби тие на некој начин се одговорни за смртта на блиската личност [6].

Вториот расказ до книгата „За мачките, за нотите и за бубачките“ ни ја **распостила приказната за ѕвезденото девојче Свезда**, на која најголема радост ѝ е денонотната дружба со клавирот. Мајка ѝ ја убедува да се одмори, да оди надвор и да си поигра со другите деца, но на Свезда воопшто не ѝ е товар посветеноста на музиката. Но, набрзо се случува пресврт, кога во соседната зграда се вселуваат две интересни сестрички – новите другарки [15].

Всушност, доброволната осаменост на Свезда не е ништо друго туку страв од надворешниот свет, од непријатните прашања и коментари кои би можела да ги добие од децата, заради нејзината состојба: „Свезда не сака да излегува надвор, затоа што се чувствува несигурно. Се плаши да не се сонне и да не падне. Уште помалку сака да си игра со другите деца. Се плаши од нивните прашања, потсмевања и коментари“ (36). А она по што е необична Свезда, е фактот што таа е слепа. На читателот ова не му се открива на почетокот, па се добива впечаток дека Свезда е само едно срамежливо девојче, кое е посветено на музиката: „Затоа, повеќе сака да остане во својата соба, покрај клавирот“ (36). Па дури и кога авторот ни го пласира податокот дека по излегувањето од лифтот, на пат кон станот, ја зема за раце, читателите сè уште го немаат овој податок, иако се пласираат само индиции за некаква потреба од помош на Свезда од другите: „Мама ѝ помага со лифтот да слезе до партерот, а потоа таа продолжува сама... Пред да излезе од лифтот, Свезда ја фаќа мама под рака. Откако ќе влезе во станот, понатаму веќе сè може самата“ (36-42). Така што, по малку шокантно делува моментот кога читателот доаѓа до ова сознание. Стравот на Свезда од надворешниот свет и играта со врсниците, потекнува од нејзината несигурност. Но, кога во соседството се вселуваат две нови девојчиња – Невена и Бојана, ситуацијата се менува. Желбата на Свезда да се дружи со нив, пред сè, зависи од нивниот однос кон Свезда: „Бојана и Невена не прашуваат непотребни работи и немаат непријатни коментари, а тоа ѝ се допаѓа на Свезда. Кога ќе слушне дека се надвор, таа веднаш го спушта поклопецот од клавирот и брзо ги облекува патиките“ (37).

Истражувачите на теоријата за лицата со попреченост изразуваат загриженост за стереотипите. На пример, Блашка (2004) вложува многу напор во истражувањето на детето со посебни потреби како мотив во литературата за деца. Таа се фокусира на потенцијалот на читателот да се препознае себеси во ликовите на приказната. Книгите се опишани како огледала кои ни покажуваат ликови кои имаат чувства и искуства слични на нашите [4]. Таа ги повикува рецензентите да користат одредени критериуми за да ги проценат детските книги каде се присутни протагонисти со попреченост. Според

неа и со нејзините зборови кажано, добрите книги треба да: 1. Промовираат емпатија, а не сожалување. 2. Да прикажуваат прифаќање, а не потсмев. 3. Да го нагласуваат успехот наместо неуспехот. 4. Да промовираат позитивна слика за лицата со попреченост или болест. 5. Да им помагаат на децата да добијат точно разбирање за попреченоста или болеста. 6. Да покажуваат почит кон лицата со попреченост или болест. 7. Да го промовираат ставот на „еден од нас“ а не „еден од нив“. 8. Да користат јазик што прво ја нагласува личноста, место попреченоста, 9. Да ја опишуваат попреченоста или лицето со попреченост или болест како реални (т.е. не субчовечки или натчовечки.) [1]

Имајќи ги во предвид овие критериуми, сосема евидентна е интенцијата на авторката Јасминка Петровиќ во расказот „За нотите“ од оваа книга. Имено, целта е да се покаже круцијалната улога на социјалната инклузија на лицата/децата со посебни потреби. Социјалното вклучување и активното учество на сите членови на општеството се од витално значење за практикување на човековите права и промовирање на човековото достоинство. Во денешно време, концептот на прифаќање на разликата игра важна улога во социјалната политика. Образовниот систем генерално ја отсликува социјалната структура преку пренесување на општествените норми на учениците [2]. Гледано од тој аспект, овој расказ зборува за ниската самодоверба кај слепото девојче, кое единствен мир наоѓа во осамата, како и во музиката. Тоа е нејзиното безбедно место, каде никој не ја вознемирува со непријатни прашања или коментари за нејзината состојба. Во расказот не е посочено дали Свезда оди на училиште, дали има контакти со училишни врсници и какви се тие, туку авторката се задржува само на нејзината семејна околина и опкружувањето околу зградата каде живее. Низ текот на дејството, ја гледаме Свезда, како од иницијално пасивно девојче со ниска самодоверба еволуира во нешто друго, односно како што се развива приказната, портретот на овој протагонист драстично се менува [13]. Промената ја носат двете девојчиња Бојана и Невена, со нивната отвореност и подготвеност да ја прифатат Свезда, зашто таа е сè само не обична – таа знае прекрасно да раскажува. Во нејзините имажинативни приказни, акордите звучат „како кога ќе ставиш бибер во врела супа“, таквите акорди се лути и студени: „Освен што умее да ја опише музиката, Свезда има способност да ги вовлече и другарките во своите приказни, па сите три заедно ја градат приказната“ (38). При тие раскажувачки авантури, Бојана и Невена ја поттикнуваат да раскажува, поставувајќи ја во центарот на вниманието: „Свезда, раскажувај ни, раскажувај ни! – нестрпливо потскокнува Бојана. – Можеш да седнеш тука... Така... Да бидеш во средина... – Невена ѝ помага да се смести“ (37). На девојчињата толку им се допаѓа музиката за која им раскажува Свезда, што се договараат таа да им биде професорка по клавијатура. Според Karambatsos, играта може да биде предуслов за пријателство. Играта обезбедува контекст за стекнување пријател, како и низа активности кои можат да го одржат пријателството. Пријателствата меѓу лицата со попреченост и лицата без попреченост не се секогаш вообичаени. Лица со попреченост имаат тенденција да најдат разбирање за способностите и ограничувањата од поединци кои исто така имаат попреченост. Децата без попреченост често претпочитаат да бидат пријатели со деца кои можат да ги играат истите активности што тие можат да ги играат. Само децата од училиниците за инклузивно образование имаат можност да комуницираат и да учат за способностите на нивните врсници со попреченост [3]. И сè до тој момент кога девојчињата доаѓаат на час кај Свезда, читателот не е сигурен за состојбата на Свезда. Во мигот кога таа им дава објаснувања за црните и белите клавиши на клавијатурата, низ кикотот на девојчињата сликата му се открива на читателот и сè станува јасно:

„Како што гледате, на клавијатурата имате бели клавиши, тоа ви се тоновите, и црни клавиши, тоа се полутоновите.

-Не гледаме – се закикоти Бојана.

- Во собава е мрачно како во тунел – ѝ се придружи Невена.
- Зошто не ме потсетивте да ја вклучам светилката? Секогаш заборавам да го направам тоа!“ (45)

Од однесувањето на другарките на Свезда, евидентно е дека таа е прифатена од нив, со тоа што тие се поставуваат на нејзино место, покажувајќи солидарност и претворајќи ја индивидуалната попреченост во колективна: „Свезда ја испружи раката кон прекинувачот на ламбата, но другарките брзо свикаа: - Не, не ја вклучувај светилката! И нам нека ни биде мрак!... Така е поинтересно!“ (45). Во статијата на W. Karen со наслов „Разбирање на попреченостите преку литературата за деца“, се дискутира за децата кои биле недоволно застапени во општеството поради раса, пол, сексуални преференции и попреченост, или, според авторот, целта на детската литература е начин да се споделат моќни примери за тоа како сите ние можеме или не можеме да се однесуваме кон индивидуалните разлики [8].

Ако се осврнеме на тврдењето на Мелани Кос која подразбира три типа на попреченост: физичка (некаков физички недостаток), емоционална (некако емоционално пореметување) и когнитивна (способност за било какво учење) [7], ќе се согласиме дека во случајот на Свезда физичката попреченост овозможила кај неа да се развие силно изразено чувство за музиката: „На моменти ги креваше рацете високо над главата, а потоа ги спушташе долу, до подот. Косата ѝ леташе на сите страни. Тежината ја преместуваше од една нога на друга. Колената ѝ се спуштаа и ѝ се подигаа како да се пружини. За неа тоа беше сосема ново искуство, ја впиваше музиката со целото тело“ (44). Од наведениот цитат евидентно е дека иако Свезда е слепа и не гледа, заради што ѝ е потребна помош од други лица, сепак таа изразено развиено чувство и талент за музиката која ја доживува/чувствува со сите останати сетили.

Третиот расказ во книгата на Јасминка Петровиќ го запознава младиот читател со детето Милан, кое многу се плашеше од бубачките, но го надмина тој страв. Тој со задоволство би играл видеоигри до бескрај, ама немој да сте му споменале планинарење и слично: „Милан најмногу сака да седи пред компјутерот и да игра видеоигри, особено кога нема училиште“ (50). За разлика од него, пак, татко му е обземен од природата и во секоја можна пригода го води својот син на екскурзија. На Милан не му е по волја, но не се бунува премногу. Авторката не запознава со една сè поприсутна актуелност, која често е избегнувана во книжевноста за деца – темата на разводот односно темата на разведени родители: „Милан живее со мајка си, а татко си го гледа за викенд, за празници и во втората половина од распустот“ (50). Од наведениот цитат, евидентно е дека по разводот на родителите, тие добиваат заедничко старателство и постигнат е договор за средбите на таткото со синот Милан. Во целокупниот текст на расказот не се спомнуваат други деца, па се подразбира дека Милан е единец.

Во расказот авторката се осврнува на влијанието кое го има разводот врз децата и нивниот психофизички развој. Од текстот читателот не дознава ништо за мајката на Милан, таа никаде не се спомнува, а и не се знае како се одвивала разводната постапка. Она што ја интересира авторката е детето, тоа е во центарот на нејзиниот универзум и како врз него се одразува разделбата на родителите. Од текстот е очигледно и дека таткото продолжил со понатамошниот живот, продолжил да се состанува со други жени, но притоа настојува да не пропушти ниту една средба со синот. Многу промени се случуваат за време и по разводот што можат да влијаат на оваа врска. Негативните ефекти што можат да се случат на односот родител-дете, како што се поминување помалку време заедно како и степенот на блискост и топлина, може да влијаат на приврзаноста помеѓу двајцата [9]. А тие средби таткото најчесто ги организира како излети во природа: „И така, наместо да си помине супер пред екранот, тој се досадува покрај реката. Плус, по нозете го лазат мравки, околу носот му летаат муви, а по рацете

го касаат комарци“ (50). „Да одеа сами со тато на излети, можеби Милан некако и ќе ја поднесе приодата, но тоа се случуваше мошне ретко – речиси никогаш“ (51). И овде се открива вистинската причина заради која, всушност Милан не ги сака излетите на кои го носи татко му: „Првата девојка на тато можеше со часови да зборува за спортските успеси на својот син“; „Втората девојка на тато, покрај двете деца, на излетите ги водеше и нејзиното куче и три желки. Таа му помагаше на тато околу скарата, веслањето, риболовот, местенето на шаторот...“ (51). Децата реагираат на разводот на нивните родители со болни емоции вклучувајќи тага, збунетост и страв од напуштање, вина, заблуди, лутина, конфликти за лојалност, грижа и тага. Многу деца доживуваат чувства на загуба кога едниот родител се придвижува/се оддалечува надвор од семејното живеалиште [14]. Таткото на Милан се обидува да ја одржи врската со неговиот син преку заеднички дружења и активности, но притоа прави и една грешка, зашто според сите научни студии, еден од начините за позитивно родителство додека децата минуваат низ развод е „...избегнување да се избрзува со влегување во нови врски. Имено, многу деца се плашат дека ќе бидат заменети кога нивниот родител одеднаш е фокусиран на нова љубов“ [14]. Несомнено, по разводот, некогашните сопружници продолжуваат со животот. И таткото на Милан го прави тоа, но во средбите со синот ги инволвира и своите нови девојки, што на детето му паѓа тешко. Затоа, викендите кога го очекува татковото јавување за организација на заедничкиот викенд, кај него не наидуваат на одушевување. Напротив. Причините за тоа се психолошки. Имено, чувствувајќи дека таткото продолжил со животот, тој е уверен дека ќе го изгуби него и неговата љубов и приврзаност, па секое излегување во природа (со девојките на татко му) го доживува трауматично. А стравот од загубата се трансформира во страв од бубачките: „Се плаши од бубачките, тревата го боцка, на плажа му е здодевно, снег не сака да види ни на фотографија, а од црви му се повраќа“ (50). Бубачките се симбол, метафора за сите оние девојки кои доаѓаат на заедничките средби татко-син и им го узурпираат времето кое треба да го поминат заедно. Но, тоа не е случај со последната девојка, која ќе го фрапира со своето необично однесување: „Погласна е од хеликоптер – си помисли“; „Значи таа никогаш не молчи. Еве, сега разговара со столовите“ (55); „И си легнала... веќе и заспала!... А колку што слушам, не само што заспала, туку и си 'рчи... (56-57). Всушност, фактот што девојката Наде, заспива среде излетот, наместо да ги преземе активностите во свои раце, им остава простор/време на таткото и синот да поминат заеднички мигови: „Но, тоа и не излезе толку лошо! Додека новата девојка на тато спиеше, Милан можеше на мир да шета со тато низ шумата, да бере печурки, да го разгорува огнот... Тоа не се случувало порано. Можеби затоа што претходните девојки не се одмораа. ...Пододна, додека таткото и синот сечкаа кромид, миеја домати, цедеа лимон...разговараа на различни теми“ (57). И тоа не е сè. Таа девојка, замислете, не сака да готви, но обожава да мие садови, што го воодушевува Милан. И последниот потег со кој Наде, на која дури на крај Милан заслужено ѝ го спомнува името, е обожаваната игра со карти. Поточно, една партија „Магаре“ и сите стравови магично исчезнуваат и планината изгледа попривлечна...[15]

Но, она што е најважно е дека, таа, таква - необична и откачена Наде, го наоѓа патот до детското срце, му покажува/докажува дека не сака да му го одземе таткото, им остава простор тие двајцата да се дружат, му покажува дека во нејзе секогаш ќе има пријател и другар. Со тоа, кај Милан исчезнува стравот од губење на таткото: „Наде правеше неверојатна врева, па Милан не најде време да се исплаши ни од шушкањето во грмушките, ни од полната месечина, ниту од пајациите во шаторот. И уште нешто, првпат не му беше страв дека некоја девојка ќе му го украде татко му – и тоа од пред очи“ (60-61).

Заклучок

Романот „За мачките, за нотите и за бубачките“ од српската авторка за деца и млади – Јасминка Петровиќ, го потврдува фактот дека да се пишува за деца и млади не е едноставно. Да се пишува за деца и млади е особина на луѓе кои силно го чувствуваат детскиот сензибилитет, на кои им е близок детскиот начин на прифаќање/гледање на светот. А тоа го можат само луѓе кои и самите сè уште живеат во светот на детето.

Романот на Јасминка Петровиќ, можеби само навидум е „детски“ (ако воопшто постои таква квалификација). Како што се виде од елаборацијата на ова дело, на многу мал простор (едвај шеесетина страници), авторката проговорува за теми кои само навидум се „детски“. Сиркајки низ трите прозорци на зградата, авторката се загледува во детската душа, каде се открива еден свет преполн со чувства, таги, радости, стравови. На многу мал простор, со оглед на фактот дека книгата композициски е структурирана во три одделни приказни, Јасминка Петровиќ ни ги открива детските стравови на Маша од заборавање на починатиот татко, од губење на спомените кои многу ѝ значат, а особено ќе ѝ значат во понатамошниот живот. Исто така, Маша е дете кое нè освестува нас, возрасните, дека од децата не треба да се кријат грдите (реални) вистини за постоењето на тагата и солзите. Низ вториот прозорец на оваа мала, но богата со поуки книга, авторката проговорува за прифаќањето на различностите во нашето современо општество, лекција која на возрасните им ја одржуваат двете сестрички Невена и Бојана кога слепилото на Свезда го прифаќаат како нешто сосема нормално, па дури и самите доброволно го применуваат. И, на крај, третата приказна повторно ни зборува за влијанието кое врз децата го има разводот на родителите, односно за детскиот страв од губење на таткото во животот. За разлика од случајот со Маша, овде детето Милан е слика на дете кое ќе се најде во дилема – дали по разводот на родителите и обидот на таткото да продолжи со животот и нови врски, ќе го изгуби таткото. Тој негов страв се претвора во патолошко-психилошки страв од бубачките кои ги доживува како наезда на неговото семејство кое веќе го нема, но и како закана, за која тој верува дека „ќе ја нагриза“ татковата љубов кон него.

Расказите во оваа мала книга на Јасминка Петровиќ можат да бидат одличен патеводител не само на децата и да ги поучат како да се справат со стравовите, тагите, различностите, туку и за возрасните – да ги поучат и да им укажат како да му се приближат на детето, да го ослободат од тешките грижи и со верба и оптимизам, но без претерана идеализација да го подготват за животот.

Користена литература

- [1] Blaska, Joan K. (2004). *Children's literature that includes characters with disabilities or illnesses*. Disability Studies Quarterly Vol 24, No 1.
- [2] Gulya, G. (2020). Anikó Fehérvári, Mapping disability representation in primary school youth literature, Conference Paper, accessed on <https://researchgate.net/publication/343090283>, 10.02.2022
- [3] Karambatsos, S. (2010). *Under the cover: Disability and Children's literature*, York University, Toronto, Ontario, Canada, 2010 (Dissertation), <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/services/theses/Pages/item.aspx?idNumber=780359041>, accessed on 10.02.2022.
- [4] Karlsson, E. *Literature for children with special needs—a complex landscape* (2018). Haugen T, Skjerdingsstad KI. Children and Young People, Aesthetics and Special Needs. An

Interdisciplinary Approach, 2018 <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/10642/7424> , пристапено на 10.02.2022

[5] Klass, D., Phyllis R. Silverman, R.Ph., Nickman, L.S., (1996). *Continuing Bonds: New Understandings of Grief*, Taylor & Francis, преземено од [https://books.google.mk/books?hl=en&lr=&id=0v8nO4hLHz8C&oi=fnd&pg=PA73&dq=related:8GI-](https://books.google.mk/books?hl=en&lr=&id=0v8nO4hLHz8C&oi=fnd&pg=PA73&dq=related:8GI-mtlEhWAJ:scholar.google.com/&ots=49xtyv8boG&sig=vidETyhwzfgRcA7997Wfl8w_YCM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

[mtlEhWAJ:scholar.google.com/&ots=49xtyv8boG&sig=vidETyhwzfgRcA7997Wfl8w_YCM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.mk/books?hl=en&lr=&id=0v8nO4hLHz8C&oi=fnd&pg=PA73&dq=related:8GI-mtlEhWAJ:scholar.google.com/&ots=49xtyv8boG&sig=vidETyhwzfgRcA7997Wfl8w_YCM&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) пристапено на 06.02.2022.

[6] Kliman, G. (1968). *Psychological emergencies of childhood*, Greene and Stratton, New York.

[7] Koss, D.M. (2015). *Diversity in Contemporary Picturebooks: A Content Analysis*. Journal of Children's Literature, 41.1, accessed

<http://www.abrondino.com/uploads/1/3/2/1/132140667/koss.pdf>, 11.02.2022.

[8] Kurtta, Stephanie A, Gavigan, Karen W. (2018). *Understanding (Dis) abilities through children's*

Literature. Education Libraries, Vol. 31, Issue. 1. https://units.sla.org/division/ded/education_libraries.html. 10.02.2022

[9] Mahl, D. (2001). *The influence of parental divorce on the romantic relationship beliefs of young adults*. Journal of Divorce and Remarriage, 34, 89-118.

[10] Menes, J., (1971). *Children's Reactions to the Death of a Parent: A Review of the Psychoanalytic Literature*. Journal of the American Psychoanalytic Association, 19():697-719, <https://pep-web.org/browse/document/apa.019.0697a?page=P0714>, accessed 06.02.2022

[11] Sasser, T.M. (2008). *Advent of Denial of Death in Children's Literature*, Georgia Southern University. Electronic Theses & Dissertations. Paper 166.

<http://digitalcommons.georgiasouthern.edu/etd> , accessed on 07.02.2022

[12] Smith, L.E. (1980). *The portrayal of death in children's literature since 1930*, The University of Manitoba, Winnipeg (Master Thesis).

[13] Symeonidou, S. (2015). *The wonderful world of children's books? Negotiating diversity through children's literature*, International Journal of Inclusive Education, , <https://www.researchgate.net/publication/283621029>, accessed on 10.02. 2022

[14] Ukpe, L.Q. (2021). *Children's behavior towards divorce and effective parenting*, 2021, https://www.academia.edu/49558597/Childrens_Behaviour_towards_Divorce_pdf, accessed on 13.02.2022

[15] Бендевска, Б. *За мачките, за нотите и за бубачките*. <https://deca.mk/za-podobar-odnos-so-detsata-ne-vikajte-i-ne-bidete-premnogu-strogi/>, 05.02.2022

[16] Петровиќ, Ј., (2018). *За мачките, за нотите и за бубачките*. Арс ламина публикации, Либи, Скопје.

[17] Четири книги од Јасминка Петровиќ кои треба да ги прочита секое дете и возрасен, <https://blog.literatura.mk/2020/04/14/cetiri-knigi-od-jasminka-petrovic/>, 05.02.2022